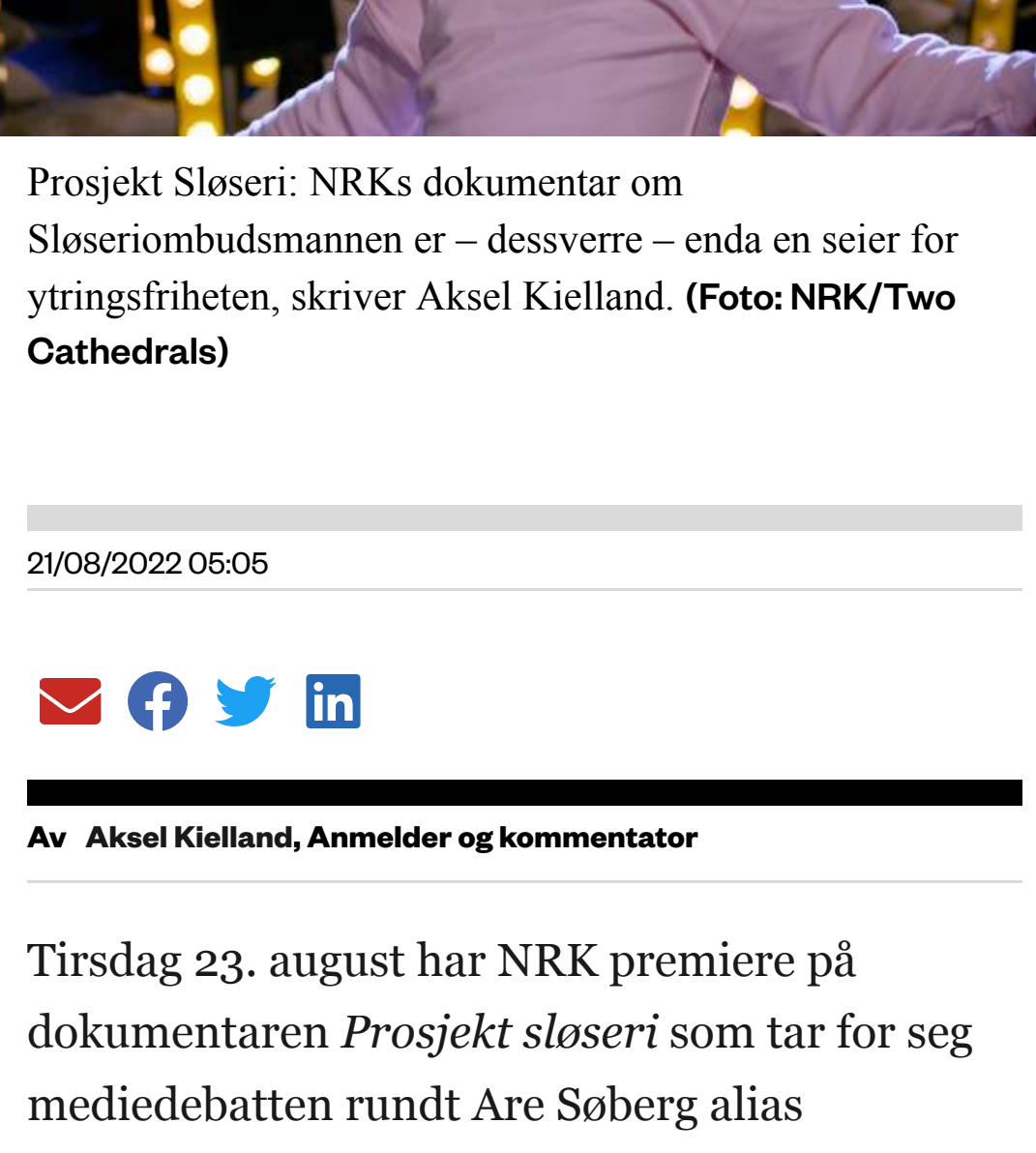

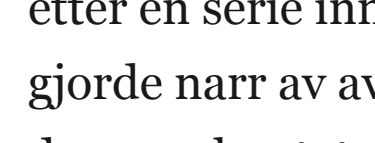
FILM OG TV

NRKs dokumentar om Sløseriombudsmannen illustrerer den norske kulturkritikkens fallitt

Prosjekt Sløseri: NRKs dokumentar om Sløseriombudsmannen er – dessverre – enda en seier for ytringsfriheten, skriver Aksel Kielland. (Foto: NRK/Two Cathedrals)

21/08/2022 05:05

Av **Aksel Kielland**, Anmelder og kommentator

Tirsdag 23. august har NRK premiere på dokumentaren *Prosjekt sløseri* som tar for seg mediedebatten rundt Are Søberg alias Sløseriombudsmannen og kunstner Morten Traaviks revy *Sløserikommisjonen*. Både Søberg og Traavik fikk mye oppmerksomhet for sine respektive sløseriprosjekter, men fordi dette fant sted under pandemien – og dermed føles som en annen tid – følger her en kjapp gjennomgang av de sentrale punktene:

I løpet av årene 2014 til 2021 ble den den gang anonyme Sløseriombudsmannen en av Norges mest omtalte og beryktede samfunnsrefsere etter en serie innlegg på Facebook der han gjorde narr av avantgardistisk scenekunst og den norske staten som finansierte den. Som en anonym *edgelord*-utgave av Jon Hustad gikk Sløseriombudsmannen til korstog mot den sosialdemokratiske dekadansen som truet velferdsstatens økonomiske fundament, med et monomant fokus på enkeltindivider på scenekunstheltet. Prosjektet traff en nerve i Facebook-dypet, og oppslutningen avtok ikke etter at finansmannen Are Søberg i 2021 sto frem som mannen bak pseudonymet og «det sunne bondevettet».

Artikkelen fortsetter under annonsen

Kommentarfeltene var imidlertid ikke de eneste som omfavnet Søberg. Den massive oppmerksomheten i sosiale så vel som tradisjonelle medier førte til at både Kulturrådet, Festspillene i Bergen og Ytringsfrihetskommisjonen inviterte Sløseriombudsmannen/Søberg til dialog, ut fra en tanke om at med så stor oppslutning måtte han rimeligvis ha noe fornuftig å komme med.

At latterliggjøringen av kunsten stammet fra en porteføljeforvalter med bånd til partiet Liberalistene – som helst hadde sett at staten kuttet all kulturfinansiering – gjorde tilsynelatende lite for å nyansere institusjonenes forståelse av kritikken. En som derimot forsto betydningen av Sløseriombudsmannens ideologiske posisjon, var Morten Traavik, som innlemmet både Søberg og flere av hans mest entusiastiske Facebook-følgere i sitt eget prosjekt *Sløserikommisjonen*.

Sirkusdirektør Traavik

Morten Traavik er en kunstner som dras mot kontroversielle temaer, og bruker medieoffentligheten aktivt i det han kaller *hyperteater*, der kunstverket både omfatter samfunnskonteksten det springer ut fra og reaksjonene det skaper. Forestillinger som *Sløserikommisjonen* er derfor å regne som navet i et utvidet *gesamtkunstwerk*, som kommer best til sin rett innenfor rammene av en reportasje eller dokumentar der Traaviks virkelighetsbeskrivelse legges til grunn. Dette bringer oss til *Prosjekt sløseri*, der regissør Kaspar Synnevåg langt på vei lar Traavik diktere rammene for hvordan han selv, Sløseriombudsmannen og deres støttespillere og kritikere fremstilles. Én konsekvens av dette er at Traaviks kunstneriske prosjekt trer tydeligere frem enn det gjorde på scenen og mediedekningen av den, en annen er at andre perspektiver og erfaringer enten redigeres bort eller reduseres til bakgrunnsstøy.

MEDIER OG KULTUR

Aksel Kielland er kritiker i Morgenbladet, og skriver hver uke om medier, tv, film og visuell kultur.

Betraktet som en oppsummering og fullbyrdelse av Traaviks prosjekt gjør *Prosjekt sløseri* det den er ment å gjøre: Den skildrer hvordan Traavik går inn i en betent mediedebatt der alle snakker forbi hverandre, og innlemmer de sentrale problemstillingene og debattantene i en teaterforestilling som resulterer i en enda mer tilspisset og forbitret debatt, som løfter frem motsetningene i kunst- og menneskesyn.

Synnevåg går langt i å underbygge Traaviks fremstilling av seg selv som sirkusdirektøren som bruker andre menneskers forutsigbare reaksjoner som råmateriale i kunsten sin, og dirigerer sine meningsfeller og motdebattanter rundt i en omfattende mediekoreografi. Også Søberg får rikelig med taletid og anledning til å presentere sin side av saken, men i motsetning til Traavik er han såpass ukomfortabel foran kamera, på scenen og med sin egen rolle i den utvidede mediedramaturgien, at han aldri får noen kontroll over fortellingen i dokumentaren.

Avslører seg selv

Hvis man kan akseptere Traaviks versjon av begivenhetenes gang, er *Prosjekt sløseri* en interessant film, der de som går til angrep på den smale kunsten, avslører seg selv som usikre mennesker som tyr til latterliggjøring i møte med noe de ikke forstår. Under dekke av satire ender de i Traaviks forestilling opp med å gjenskape den kunsten de forakter mest, hvilket gir flere av dem et mer positivt syn på scenekunsten (blant annet ender en av Sløseriombudsmannens følgere, som deltar i showet, ifølge rulleteksten opp med å lage sin egen teaterforestilling om jernbaneutbygging i Østfold). Også Søberg selv medgir å ha nyansert sin fordømmelse av den eksperimentelle kunsten en smule, og åpner til og med opp for at teaterregissør Vegard Vinge – som var offer for noen av hans krasseste og mest uredelige utfall – har noe å komme med.

Besettelse med ytringsfrihet

Nøyaktig hva filmen sier om prosjektet *Sløserikommisjonen* og fenomenet Sløseriombudsmannen sett under ett, er mindre klart, men Traavik er formodentlig fornøyd med å ha flyttet fokuset i debatten fra sløseri med offentlige penger til ytringsfrihet. Ved siden av representasjon, er ytringsfrihet og offentlig pengebruk de eneste måtene den brede norske offentligheten i dag er i stand til å diskutere kunst på, og ingen kunstdebatt som ikke handler om minst én av disse tingene, blir oppfattet som betydningsfull (ytringsfriheten troner suverent på toppen av viktighetshierarkiet). Det finnes tilfeller der dette er på sin plass – teaterstykket *Ways of Seeing* er et ferskt eksempel – men ofte er fokuset på ytringsfrihet i debatter om kunst et tegn på at de som diskuterer, ikke har tilstrekkelig med kompetanse eller tro på kunstens egenverdi til å si noe interessant om verk eller kunstner.

Et av premissene for *Sløserikommisjonen* – og dermed også for *Prosjekt sløseri* – er at også den smale kunsten må forvente å få kritikk. Ironien er naturligvis at kunstverdenen vil ha mer kritikk, ikke mindre. I dag er det kun de aller største og/eller mest kommersielle institusjonene i landet som kan forvente å få utstillingene og forestillingene sine anmeldt i medier som henvender seg til et bredt publikum. Resten må ta til takke med omtale i nisjepublikasjoner, innholdsmarkedsføring (hvis de har råd), og mer og mindre innsiktsfulle kommentarer i sosiale medier. Denne utviklingen fremstilles ofte som kunstens feil, men faktum er at norske medier de siste tiårene aktivt og målrettet har bygget ned kulturkritikken, og i den grad de har tatt seg bryet med å begrunne det, har det vært med vage henvisninger til «medieutviklingen» i bestemt form entall.

Dette innebærer at anmeldelser forfattet av kritikere som kjenner sitt fagfelt og sitt publikum, i økende grad er blitt erstattet av en generell kritikk signert kommentatorer som ikke er interessert i selve kunsten – kun i hvem som har laget og finansiert den, og hvorvidt noen har forsøkt å stoppe den. Denne besettelsen med ytringsfrihet er minst like mye av et symptom på en kunstfiendtlig offentlighet som omfavnelsen av Sløseriombudsmannen. En offentlighet som utelukkende er i stand til å diskutere kultur i politiske og sosiale termer, er en offentlighet som er ute av stand til å verdsette kunst og estetikk for deres egen del. Marginaliseringen av kulturanmeldelser og undermineringen av kunstkritikk som disiplin har gjort Norge til et fattigere samfunn, og dette er en kollektiv fattigdom som rammer hele befolkningen, enten man er kunstner som lever under fattigdomsgrensen, eller *asset manager* med salt til grøten.

Kunstens mål og mening

Som en film om fenomenet Sløseriombudsmannen og debatten som inspirerte og fulgte i kjølvannet av Traaviks prosjekt, er *Prosjekt sløseri* ensidig, ufullstendig og forenklet (forenklingene og utelatelsene må riktignok sees i lys av at den kun er én time lang). Som en illustrasjon av måten kunst formidles og debatteres på i den norske medieoffentligheten i det 21. århundret, er den derimot et interessant studium. Dokumentaren NRK viser om Sløseriombudsmannen, forteller den versjonen av historien som best passer NRKs kunst- og kulturdekning, etter flere tiår med kutt og nedbygging av spesialkompetanse. At dette innebærer at filmen er enda en seier for ytringsfriheten – ikke som verdi og prinsipp, men som emneknagg og debattmonopoliserende tema – burde ikke overraske noen. For kulturnasjonen Norges del er det imidlertid maktpåliggende at vi kommer oss et steg videre, og anerkjenner at selv om ytringsfrihet kan være en forutsetning for kunst, verken er den eller bør den forstås som kunstens mål og mening.

redaksjon@morgenbladet.no

Mer fra Film og tv